

**ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI İNANÇ
ÖNDERLERİ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ**

**23-28 EKİM 2001
ANKARA**

ANKARA - 2001

Yayımlanan Bildirilerin dil, imla ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Bildirilerdeki görüşler TÜKSEV Türkiye Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı'nın görüşü anlamında yorumlanamaz.

BASKI :

EKİP GRAFİK

Matbaa Reklam Hizmetleri Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
İstanbul Yolu 13. Km. Gersan Sanayi Sitesi 655. Sokak
No: 54 Ergazi / ANKARA
Tel / Fax : (0.312) 256 92 00 (4 Hat)

ISBN : 975 - 6573 - 01 - 5

Bu kitap; Kültür Bakanlığı ile Türkiye Sanat ve Eğitim Vakfı işbirliğinde TİKA'nın katkılarıyla gerçekleştirilen "*Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi*" bildirilerinden hazırlanmıştır.

AZERBAYCAN'DA İNANÇ ÖNDERLERİ ÜZERİNE

Prof.Dr. Kamil Veli NERİMANOĞLU
(Azerbaycan, Avrasya Araştırmalar Merkezi)

1. Azerbaycan'da inanç önderleri Türk Dünyası inanç önderlerinin ayrılmaz parçası olup bir sıra genel ve kendine örgü coğrafi, tarihi, etnik-kültürel özellikleri ile dikkat çekiyor.

Azerbaycan'da İnanç önderleri İslamdan önceki ve İslamdan sonraki inançların halka yansıyan özellikleri ile bağlıdır.

İnanç önderleri konusu kültür olgusu olarak halk kültürünün etnik-mitoloji, etik-manevi, tarihi-estetik özellikleri ile kırılmaz şekilde ilişkilidir.

İnanç önderleri problemi halk psikolojisi, türk insanının hoşgörüsü, fazileti, erdemliği, insanseverliği, karizması ile bağlıdır.

Kısa şekilde toparlasak, İnanç önderi, Dini-Magik, Etnik-Kültürel, İnsani özelliklerin cemlenmesi ve tarihi olayların bağlamında gerçeklik kazanmasıdır. İnanç önderlerinin karizmasında önce görme, şifaverme, bilgelik... mühüm rol oynuyor. Eski inançların ve inanç önderlerinin en mühüm kaynağı "Dede Korkut Kitabı"dır. Ozan sanatına ve kopuza kutsal münasibet, töre, gelenek görenek, örf ve adetlerde, devlet sisteminde inanç boyutları, sembelleri, merasimleri ciddi tarihi-felsefi değer taşımaktadır.

Dede Korkut ilk inanç önderlerimizden biri olup kam-ozan özelliklerini yansıtıyor. Ad koyan, Destan yaratan ve şu Destanları dile getiren kopuzla halka ulaştıran, yol gösteren – Dede Korkuttur. Hiç tesadüf değil ki, Kazakistan'da Sır-Derya kıyısında Dede Korkut mezarı ve Türbesi olan yer kutsal bir ziyaretgah olarak bilinmektedir.

Türk mitolojisinde kültür kahramanları adlana bilecek ilkin ecdadlar ve onun sembelleri (Boz Kurt, At, Ay, Güneş...), Türk destanlarının kahramanları inanç önderlerinin kökeninde durmaktadır.

Tanrıçılık, kam-şaman-ozan geleneği, oda-ateşe tapınma, astral inançlar bağlamı Türk inanç önderlerinin tarihsel mahiyetini, işlevini anlamakta önem taşımaktadır.

İnanç önderleri toplum hayatı ve milli-etnik özelliklerle de kırılmaz şekilde bağlıdır.

Ve nihayet, İnanç önderi kavramı toplumda seçkin olan insanla, fazilet ve bilgilerle, manevi değerlerle, karizma ve etkinlikle de iç-içe ilişkilidir.

İnanç önderleri ilkel tapınma, dini-mistik, felsefi, toplumsal, dünyevi, insani özelliklerin tarih boyunca oluşmuş soyut ve somut simgeleridir.

Türk insanının islamdan önce dünyaya bakışı ve inançları, daha sonralar islamın kabulünden sonra halk sufizmi, derviş geleneği ve seyid, dede, ocak, pir geleneği olarak bilinmekte, günümüz tarihinde yaşamaktadır.

Azerbaycanın Kuzeyinde (Azerbaycan Cumhuriyeti) ve Güneyinde (İran'da), Rusiya içinde kalmış Derbend gibi şehirde, Gürcistan'da yaşayan Azerbaycan Türkleri arasında, somut olarak Bakü'de, Tebriz'de, Gence'de, Erdebil'de, Hoy'da, Şeki'de, Şamahı'da, Urmiye'de, Nahçıvan'da... onlarca inanç önderleri olmuş ve halen de onların adı, geleneği merasimlerde, halk içinde söylenen, yaşayan faziletleri, bilgelikleri, möcüzeleri, şefaverici özellikleri konuşulmakta, canlı olarak yaşamaktadır.

İnanç önderlerine saygı ve sevgi Türk-İslam kültürüne, toplum hayatına, düşünce sistemine saygı ve sevginin ayrılmaz parçasıdır. Azerbaycan'da onlar halk aksakalları, irfan-bilgi sahipleri olarak bilinmekte ve Çelebi, Evliya, Seyid, Dede, Pir olarak adlanmaktadırlar.

Örneklere bakalım.

Pir Hüseyin hanegahı (Bükü-Salyan yolu üzerinde)

Şeyh Babi Yegup hanegahı (Şıhbala türbesi) (Füzuli bölgesi)

Şıh Baba Piri (Cebrayıl bölgesi)

Şeyh Tair Tac el-hüda Medekani hanegahı (Şamahı)

Soltan Baba Piri (Deveçi bölgesi)

Babadilim Piri (Kuba bölgesi)

Şeyh Yusif Türbesi (Haçmaz bölgesi)

Elibaba Piri (Bakü)

Kara Paltar Piri (Bakü)

Hanağa Piri (Nahçıvan-Ordubad bölgesi)

Ebu Seid Ebülhayır Hanegahı veya Malik İbrahim Piri (Nahçıvan-
Ordubad bölgesi)
Düylün piri (Nahçıvan-Ordubad bölgesi)
Nardaran piri (Bakü bölgesi)
Şeyh Dursun Türbesi (Ağsu bölgesi)
Bibi-Heybet (Bakü bölgesi)
Seyyid Cemaleddin Piri (Lenkeran-Astara bölgesi)
Şeyh Zahir Türbesi (Lenkeran-Astara bölgesi)
Seyyid Ahmet Piri (Lenkeran-Astara bölgesi)
Babagil Piri (Lerik bölgesi)
Aza Piri (Nahçıvan-Ordubad bölgesi)
Diribaba Piri (Mereze bölgesi)
Hazreti Şeyh Mensur Piri (Kabele bölgesi)
Şeyh Horasan hanegahı (Nahçıvan bölgesi)
Hazreti Şeyh Güneyde Piri (Kusar bölgesi)
Dede Güneş Piri (Şamahı bölgesi)
Ağbil Piri (Kuba bölgesi)
Pirşığı Piri (Bakü bölgesi)
Pir Hasen Türbesi (Bakü bölgesi)
Sofî Hamid Piri (Bakü-Şamahı bölgesi)
Şeyh Baba Piri (Kabele bölgesi)
Babartma Piri (Şeki bölgesi)
Ohut Piri (Şeki bölgesi)
Al Dede Piri (Tovuz bölgesi)
Ziyareti Ahund Baba (Kah bölgesi)
Mustafa Efendi Ziyaretgahı (Şeki bölgesi)
Hacı Ramazan (Şeyh Ahmet Efendi) Piri (Zakatala bölgesi)

Baba Helim Piri (Yevlah bölgesi)
Muhammed Efendi Ziyaretgahı (Zakatala bölgesi)
Şehid Türk Zabitinin Mezarı Ziyaretgahı (Acıdere bölgesi)
Mustafa Efendi Ziyaretgahı (Kah bölgesi)
Tala-Baba Piri (Zakatala bölgesi)
İmamzada Piri (Gence bölgesi)
Hacı Tapdıq ve Şeyh Yunis Piri (Kah bölgesi)
Mazan Nene Piri (Cebrayıl bölgesi)
Şeyh Nurullah Efendi Ziyaretgahı (Şeki bölgesi)
Hacı Karaman Piri (Cebrayıl bölgesi)
Üç Kardeş Piri (Güney Azerbaycan)
Hacı Mahmud Efendi Piri (Kazah bölgesi)
Seyid Haşim Cabbar Türbesi (Ağstafva bölgesi)
Ağaoğlan Piri (Cebrayıl bölgesi)¹

Kuşkusuz ki, şu pır-türbe ve ziyaretgahların sayısı fazladır (özellikle Azerbaycan'ın Güneyinde – İranda).

Bir örnek olarak inanç önderlerinin mahiyetini açmak için onların üzerinde durulur.

Karabağın Cebrayıl bölgesinde (şimdi Ermeni işgalı altında) ünlü Çelebiler ocağı vardır. Orada Hacı Karaman, Hacı Kasım Çelebi Baba, Ali Baba, Fatime Ana, Suğra ana kabir-pirleri vardır. Türkistan-Horasan-Konya-Karaman-Azerbaycan yolunu geçmiş şu kutsal soyun temsilcileri akli, zehileti, iyilikseverliği, şefaverme özelliği ile tanınmış ve sevilmişlerdir. Bugün de halk arasında onların değerli kelimeleri, feziletleri söylenmektedir. İşin garip yanı şu ki, etraf bölgelerde yaşayan ermeniler için de şu ziyaret makbuldür ve yapılıyor. Hacı Karaman ve Hacı Kasım Çelebi Baba vefat ettikten sonra onların kabirleri ziyaret yerine çevrilmiştir.

Bakü-Şamahı yolu üzerinde Acıdere çayının kıyısında şehid Türk zabiti binbaşı Kadir Efendinin mezarı vardır.

---

¹ Bax: Meşedihamın Nemet Azerbaycanda pirlər, Bakü, 1992.

1918 yılının Eylülünde Azerbaycan Ermeni soykırımından hilas etmek için Nuri Paşanın komutanlığı ile Azerbaycana gelen Osmanlı-Türk ordusunun hilaskar şehid obrazını semböleştıren şü kabir-ziyaretgah kutsal anlam taşımaktadır. Şü ziyaretgahı sıradan insanlar – halk koruyup saklamış, ağır sovyet rejiminde kutsallaştırmıştır. Şü kabri ebedileştiren insanlar hapis-te alınmış, takip altında tutulmuşlar. Şuna rağmen Acıdereден geçen herkes şehid Türk askerinin kabrini ziyaret etmeği kendi borcu, şerefi biliyor.

Her yıl Eylülün 18-de- Ermeni vahşetinden hilas gününde binlerce insan geliyor, oraya ter çiçekler koyarak şeref duruşunda bulunuyorlar.

Azerbaycanın ayrı-ayrı bölgelerinde bulunan Türk askerlerinin mezarları ziyaret ediliyor.

Şü ritüel politik anlam taşımakla bir inanç niteliği, saygı, sevgi, tapınma duygularını yansıtır.

Azerbaycan'da tanınan, bilinen, sevilen inanç önderleri milli tarihimizin, düşünce yolumuzun, manevi değerlerimizin araştırılması, incelenmesi işinde büyük rol oynamaktadır.